

UDK 811.163.42'373.46
811.163.42'282
Izvorni znanstveni članak
Rukopis primljen 8.XI.2011.
Prihvaćen za tisak 13.I.2012.

Željko Jozić

Perina Vukša

Dijana Ćurković

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

zjozic@ihjj.hr, pvuksa@ihjj.hr, dcurkov@ihjj.hr

NAZIVI ZA BRATOVA SINA U HRVATSKOME JEZIKU

Rad je detaljan nazivoslovni opis iz područja rodbinskih veza. Obuhvaća pregled naziva za bratova sina u trima komponentama hrvatskoga jezika: narječnoj građi, koja je raščlanjena, opisana i kartografirana; leksikografskoj građi, dijakronijskim pregledom priručnika od početka 17. stoljeća pa sve do suvremenih rječnika hrvatskoga standardnog jezika; te korpusu književnih djela pisanih hrvatskim jezikom. Pronađeno je desetak naziva: *sinovac, bratanac, bratanić, braten, bratić, nećak, neput, nevodo*. Izloženo je bogatstvo hrvatske leksičke baštine uz kartografski uvid u arealnu distribuciju pojedinih leksema na hrvatskome jezičnom prostoru.

1. Uvod

Prvi poticaj za pisanje ovoga rada proizlazi iz rada na *Hrvatskome jezičnom atlasu*, projektu u Odjelu za dijalektologiju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje koji je trenutačno u fazi diskontinuiteta, ali se bez obzira na to radi na digitalizaciji i usustavljanju cjelokupne hrvatske narječne građe koja je pohranjena u Institutu i koja će poslužiti za izradbu *Hrvatskoga jezičnog atlasa*. Jezični je atlas pod raznim nazivima (*Hrvatsko-srpski dijalektološki atlas, Hrvatski dijalektološki atlas*) stalnica u hrvatskoj dijalektologiji te jedan od najvećih prioriteta hrvatskoga jezikoslovlja, jer će uvidom u arealnu distribuciju jezičnih osobitosti hrvatskih dijalekata napokon biti omogućena detaljna analiza hrvatskoga jezika. Tako će i pozivanje na najvažnije vrelo suvremenoga hrvatskog jezika, tj. na njegov narječni korpus, dobiti puni smisao i oživotvorenje.

Počevši od ranih 60-ih prošloga stoljeća pa sve do danas (kada se u sklopu projekta *Istraživanje kajkavskoga narječja* pod vodstvom M. Lončarića radi na istraživanju kajkavskih mjesnih govora koji su nepravedno zanemareni u dosadašnjim istraživanjima) glavna zadaća hrvatskih dijalektologa (i institutskih i izvaninstitutskih) bila je popunjavanje upitnikâ za *Hrvatski jezični atlas*, koji se sastojе od 2137 dijalektološki relevantnih pitanja iz svih jezičnih područja: fonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintakse, semantike, pa čak zadiru i u onomastičko područje, premda vrlo skromnim obuhvatom. Podatke su prikupljali različiti ispitivači u različitim vremenskim razdobljima, pa i kvaliteta građe zbog toga oscilirala. Posebno se to uočava na prozodijskoj razini, gdje se pojavljuje problem u bilježenju kvantitete i kvalitete naglasaka. Tako primjerice ne možemo sa sigurnošću utvrditi kvantitetu produljenih slogova koja se bilježi kao $\hat{}$, $\ddot{}$, $\acute{}$ ili \sim . Stoga je potrebno istaknuti da postoji mogućnost da su se naglasci, zapravo jednaki na fonološkoj razini, različito bilježili ili da su se istim znakom bilježili različiti ostvaraji. U ovoj studiji bilježenje fonoloških vrijednosti, i u vokalizmu, i u konsonantizmu i u prozodiji, preuzeto je onako kako su zabilježili istraživači, pa je tako sasvim moguće da je primjerice naglasak \sim u *sinōvac* (Primoštenu), *sinōvēc* (Dugo Selo), *sinōvēc* (Šestine) jednak naglasku $\acute{}$ u *sinóvac* (Brijuni) i *sinóvæc* (Požun) ili naglasku $\ddot{}$ u *sinōvec* (Križ/Rečica). Budući da su se naglasci određivali samo uz pomoć slušnoga aparata, a ne preciznoga mjerenja, iz praktičnih se razloga ograđujemo od mogućih pogriješka ispitivača.

Potreba za digitalizacijom prikupljene građe (dosad je ispitano nešto više od 250 mjesnih govora, uključujući i staru hrvatsku dijasporu¹) javila se već 80-ih godina (više u Bujas; Moguš 1981), ali je zaživjela tek 2006. godine. Odnedavno je sva građa potpuno digitalizirana, a to podrazumijeva računalnu pretraživost više od pola milijuna dijalektnih podataka iz svih hrvatskih narječja.²

Analizirajući hrvatsku narječnu građu ne promiče nam uočiti bogatstvo naziva za rodbinu i svojtu³, a opće je poznato da je u ne tako davnoj prošlosti svaki muški i ženski član rodbine i svojte imao svoj naziv (više u Hraste 1956.–1957., Jonke 1963., Tanocki 1983.). Za neke je rodbinske i svojbinske veze bilo i više od jednoga naziva (posebice u štokavskome narječju i rubnim mje-

¹ Pod pojmom *stara hrvatska dijaspora* razumijeva se hrvatsko pučanstvo iseljeno zbog osmanlijske najezde, od početka 15. do kraja 16. stoljeća, a riječ je o hrvatskoj dijaspori u Rumunjskoj (kraj oko Temišvara i Karaševa), Italiji (Molise), Austriji i Slovačkoj (Gradišće). Nova hrvatska dijaspora obuhvaća stanovništvo iseljeno kasnije, najviše potkraj 19. stoljeća i u 20. stoljeću. Odnosi se i na Hrvate na kontinentima Novoga svijeta, u Australiji, Čileu, Argentini, SAD-u itd.

² Od 240 mjesnih govora (prikupljena građa za *Hrvatski jezični atlas* i dijalektni rječnici) na području Republike Hrvatske u 16 mjesnih govora informanti su bili Srbi pravoslavne vjeroispovijesti.

³ Rodbinu stječemo po ocu i majci, dakle krvnim srodstvom, a svojtu sklapanjem braka.

snim govorima), a za neke isključivo jedan. Primjerice, nazivi za uže rodbinske veze u hrvatskim su narječjima leksički sasvim ujednačeni, a najujednačenija su imenovanja za oca i majku, sina i kći te brata i sestru, izuzimajući, dakako, fonološke varijacije te odmilice i umanjenice.

Isticanje rodbinske veze jedna je od motivacija u tvorbi hrvatskih prezimena (Šimunović, ³2006: 20) pa neki od zabilježenih leksema postaju prezimena, primjerice konverzijom, tj. transonimizacijom: *Sinovec*, *Nećak*, *Bratić*, *Bratanić*, *Bratanac*; ili sufiksacijom: *Sinovčić*, *Sinovčević*, *Bratanović* i sl.

Osluškujući svakodnevni govor primjećujemo da je nazivlje osiromašeno i neusklađeno pa često posežemo za rječnicima i inim savjetnicima da bismo provjerili kako se pravilno naziva koji član obitelji. Budući da su se danas mnogi rodbinski i svojbinski nazivi izgubili, a drugima je prošireno, odnosno suženo staro ili dodano novo značenje, za ispravan opis naziva kojega rodbinskoga ili svojbinskoga odnosa potrebno je zaviriti u korpus hrvatskoga jezika. Osim narječnoga bogatstva (upitnici za *Hrvatski jezični atlas*, dijalektni rječnici) i normativnih leksikografskih priručnika (rječnici, glosari, jezični savjetnici), korpus mora obuhvatiti i povijesne rječnike hrvatskoga jezika te elektronički korpus hrvatskoga književnog jezika. Obradba i prikaz svih rodbinskih i svojbinskih naziva u hrvatskome jeziku zasigurno bi bili vrlo važan doprinos poznavanju hrvatskoga jezika, ali se u ovome radu iz razumljivih razloga ograničujemo samo na jednu, bočnu lozu⁴, točnije na nazive za bratova sina.

2. Bratov sin u hrvatskim narječjima

Leksička raslojenost naziva bit će prikazana prema narječjima, i to tako da će se za svaki leksem navesti njegove inačice u čakavskim, kajkavskim i štokavskim govorima. Leksemi su obrađeni prema čestotnosti pojavljivanja u građi za *Hrvatski jezični atlas* pa se najprije opisuju oni koji su pronađeni u svim narječjima, a zatim i oni koji se pojavljuju samo u nekima (*neput* ne nalazimo u kajkavskome, a *nevodo* se može čuti samo u čakavskome). Svi upitnici za *Hrvatski jezični atlas* imaju zabilježen odgovor na pitanje »Što je meni sin moga brata?«⁵ pod brojem 27/33 u starijoj, 22/33 u staroj i 480 u novoj redakciji upit-

⁴ Bočna loza je kategorija srodstva koju čine srodnici koji izravno ne potječu jedni od drugih, ali imaju zajedničkoga pretka u određenom koljenu uzlazne loze (Tikvica 2009: 117).

⁵ U analizi građe za *Hrvatski jezični atlas* uočeno je da je postavljeno pitanje poprilično neprecizno (»Što je meni... «) jer je ispitivač mogao biti i žena i muškarac, a kako je to u nekim leksikografskim priručnicima apostrofirano, rodbinski naziv nije isti za bratova sina muškoj osobi (bratu) i ženskoj osobi (sestri). To je naznačeno i u upitniku za Lun na Pagu: »*sinovac* je muškarcu sin njegova brata, a ženi je sin njezina brata *nětak*«. Tijekom analize građe, dakle, uzeli smo u obzir i spol ispitivača. Za čakavske govore proizlazi da područje Kvarnera karakterizi-

nika, s jedinom iznimkom kajkavskih Delnica, gdje je ispitivač zabilježio »sin moga brata«, ali taj opis nije naveo u izvornome obliku.

Ukratko, pronađeni su leksemi *sinovac*, *bratić* (od iste leksičke osnove i *bratanić*, *braten*), *nećak*, *neput* i *nevodo* te opisna genitivna konstrukcija *od brata sin*, odnosno pridjevka *bratov sin*. Svaki od leksema obrađen je zasebno, prema narječjima i mjesnim govorima u kojima se pojavljuje. Dan je i pregled opisnih konstrukcija zabilježenih u izvornome obliku.

2.1. Sinovac

Ovaj leksem pojavljuje se u najviše hrvatskih mjesnih govora. Potvrde nalazimo i u čakavskim i u kajkavskim i u štokavskim govorima. Korijen riječi je *sin* (< osl. **synb*), od kojega je sufiksalsnom derivacijom najprije nastao pridjev *sinov* (Skok 1971: 237), a zatim je došlo do nove sufiksacije deminutivnim sufiksom *-ac* (< osl. **-bcb*): *sinovac*.

Etimon rekonstruiramo kao **synovbcb*, kojemu je najprije skraćen dugi *jeri* (*y*), a zatim je u nekim govorima došlo do duljenja iskonski kratkih vokala ispred sonanta (*o* ispred *v*), prema kosim padežima. U nekim je govorima *o* produljeno analoški, tj. došlo je i do kompenzacijskoga duljenja vokala kojemu slijedi suglasnička skupina nastala gubitkom poluglasa (**synovbčã* > *sinōvčã*). Dakle, *o* je kroz dvije različite fonološke pojave moglo biti produljeno, ali je ipak u nekim govorima ostalo kratko ili je skraćeno, dok se u drugima duljina čuva, bilo naglašena, bilo nenaglašena. U pojedinim se govorima dugo *o* zatvara ili diftongizira.

Razvoj jakoga poluglasa tekao je u većini čakavskih i štokavskih govora u smjeru vokala *a*, a u kajkavskima se razvija različito: u nekima je zadržao svoju fonološku posebnost kao *šva* (*ə*); u drugima je, kao i *jat* (prema formuli **ě*, *ə* > *e*), dao zatvoreno *e* (*e̝*), u nekima *e*, a u nekima *a*.

a) Čakavsko narječje

sinovàc Glavani, Lun, Vrgada

sinovâc Banj, Tkon

ra leksem *nećak*, a ispitivači koji su zabilježili takav odgovor bili su u omjeru 9 žena prema 10 muškaraca. Slično je i za kajkavske govore, gdje leksem *nećak* prevladava uglavnom u sjeverozapadnome dijelu s također podjednakim udjelom ženskih i muških ispitavača (4 : 5). Jedino je za štokavsko narječje upitno je li riječ o krivome odgovoru jer su u tri "ključna" mjesna govora s odgovorom *nećak* bile ispitivačice (Virovitica – Vesna Zečević, Lipik – Marijana Horvat, Pođravska Moslavina – Latinka Golić). Od 225 upitnika znanstvenice su ispunile otprilike četvrtinu (50-ak upitnika).

<i>sinōṽac</i>	Petrčane, Stani
<i>sin^uōṽac</i>	Kali
<i>sinōvac</i>	Primošten
<i>sinóvac</i>	Brinje
<i>sinòvac</i>	Tribunj, Novigrad
<i>sinđvac</i>	Otočac, Vukova Gorica
<i>s̃inovac</i>	Generalski Stol, Ogulin, Oštarije, Stative

U Vrgadi⁶, u Lunu na Pagu i u Glavanima u središnjoj Istri zabilježeni su primjeri s najstarijom akcentuacijom: kratki naglasak na posljednjemu slogu bez prednaglasne duljine: *sinoṽac*⁷. Usto je u Lunu značenje leksema polarizirano prema rodu pa je *sinoṽac* muškarcu sin njegova brata, a ženi je sin njezina brata *nět̃ak*. U Banju i Tkonu na Pašmanu došlo je do duljenja posljednjega sloga pa je ispitivač zabilježio *sinoṽac*.

U zadarskoj okolici, u Petrčanima, Stanovima i u Kalima na otoku Ugljanu zabilježeni su primjeri koji imaju prednaglasnu duljinu i naglasak na posljednjemu slogu, s tim da se u kaljskome govoru dugi vokali diftongiziraju pa od *sinōṽac* nastaje *sin^uōṽac*⁸ (kao i u: *p^uōjd̃ite*, *k^uōl^uâc*, *l^uōv^uâc*, *ud^uōv^uâc* i sl.).

Potvrde iz Primoštena, Brinja, Otočca i Vukove Gorice pokazuju novije stanje, jer je akcent prenesen s posljednjega na prethodni slog. Do regresivnoga pomaka siline došlo je jer je dugi slog privlačio akcent, pa je pomakom na prvu prethodnu moru nastao dugi uzlazni akcent (u Primoštenu zabilježen kao neokut *sinōvac*, u Brinju kao dugouzlazni *sinóvac*). U Otočcu i Vukovoj Gorici u Gorskome kotaru te južnije u Tribunju i Novigradu preneseni akcent je kratak, ali je silazan (*sinđvac*), jer kratkouzlaznoga u tim sustavima nema. U Generalskome Stolu, Ogulinu, Oštarijama i Stativama akcent se realizira na prvome slogu, i to kao kratkosilazni: *s̃inovac*.

b) Kajkavsko narječje

<i>sinōṽec̃</i>	Horvati
<i>sinōṽec̃</i>	Brdovec
<i>sinū̃eṽec̃</i>	Bednja

⁶ Osim *sinoṽac*, u upitniku za Vrgadu zabilježen je i primjer *br̃atić*. Jurišić (1973) uz ova dva leksema navodi i *něp̃ūt*.

⁷ Sva tri govora inače dobro čuvaju prednaglasne duljine, ali je ipak sačuvano najstarije stanje.

⁸ Očekivali bismo da će, kao u *luōvuâc*, *uduōvuâc* i finalno *a* (< *o*) u *sin^uōṽac* biti dugo i diftongizirano, a i prema podatcima koje nalazimo u Budovskaja; Houtzagers (1994: 97), trebalo bi biti produljeno.

<i>sinǫvęc</i>	Dugo Selo
<i>sinǫvęc</i>	Šestine, Trebarjevo
<i>sinǫvǎc</i>	Požun
<i>sinǫvec</i>	Virje
<i>sinǫvęc</i>	Đurđevac
<i>sinǫvac</i>	Peteranec
<i>sinǫvac</i>	Lokve
<i>sinǫvec</i>	Gornja Garešnica, Šimljanik
<i>sinǫvec</i>	Križ/Rečica
<i>sinǫvęc</i>	Repušnica
<i>sinǫvec</i>	Pitomača
<i>sinǫvac</i>	Lijevo Sredičko
<i>sǫnovǎc</i>	Gerovo

I u kajkavskim mjesnim govorima možemo naći primjere za ovaj leksem koji čuvaju prednaglasnu duljinu uz akcent na posljednjemu slogu. Oksitonezu nalazimo u Horvatima (*sinǫvęc*), Brdovcu (*sinǫvęc*) i Bednji (*sinǫvęc*⁹), s različitim razvojem vokalizma: u Horvatima je *šva* dalo zatvoreno *e*, a u Brdovcu i Bednji *e*, dok je u Bednji dugo *o* diftongizirano uz promjenu fonemskoga registra u *ūe*, što je i inače značajka bednjanskoga govora (npr. *gevūeril*, *lūenęc*, *kūetęc*).

U Dugome Selu, Šestinama, Trebarjevu i Požunu nalazimo primjere s regresivnim pomakom akcenta s finalnoga na prethodno dugi slog, s razlikama u vokalizmu: u prvim trima mjestima *šva* je dalo zatvoreno *e* (*sinǫvęc*, *sinǫvęc*), a tako je i u Repušnici: *sinǫvęc*), a u posljednjemu se sačuvao vokal neutralne artikulacije (*sinǫvǎc*). Peteranec, Lokve i Lijevo Sredičko imaju za kajkavsko narječje netipičan odraz poluglasa *a*. Osim toga, akcentuirano je *o* u Dugome Selu, Požunu i Repušnici zatvoreno. Važno je napomenuti da je u Požunu akcent koji je rezultat pomaka zabilježen kao dugouzlazni. Virje, Đurđevac, Peteranec i Lokve imaju primjere u kojima je došlo do metatonije, odnosno promjene intonacije na istome slogu. Akcent je dakle pomaknut na prvu moru dugoga *o*, pa se realizira kao metatonijski cirkumfleks, karakterističan za kajkavsko narječje (vidi više u Langston 2011.).

U Gornjoj Garešnici i Šimljaniku zabilježen je kratkouzlazni akcent koji rijetko nalazimo u kajkavskim dijalektima. U Pitomači i Lijevo Sredičkom

⁹ Uz leksem brōtič.

proveden je regresivni pomak akcenta na prethodno kratak slog, no rezultat je kratkosilazni akcent. U Repušnici i Križu pomak je proveden, ali je tu zabilježen akcent koji se naziva tromim jer je manje dinamičan od novoštokavskoga kratkosilaznog, a kraći od dugosilaznoga. U Gerovu je akcent na prvome slogu, *o* je kratko i čuva se neutralna artikulacija poluglasa: *s̃inovac*.

c) Štokavsko narječje

<i>sinōṽac</i>	Brodski Stupnik, Garčin, Gornja Vrba, Slobodnica, Stupnički Kuti, Trnava
<i>sinóvac</i>	Biskupija, Bosiljevo, Cerna, Gomirje, Grubišno Polje, Gunja, Karlobag, Lički Osik, Magić Mala, Mrkopalj, Okučani, Osijek Vojakovački, Otok, Sebišina, Siče, Sinj, Slavonski Kobaš, Slunj, Sopje, Stari Mikanovci, Topusko, Virovitica, Vrbanja
<i>sinòvac</i>	Aljmaš, Babina Greda, Batrina, Bebrina, Beli Manastir, Bogdanovci, Darda, Davor, Dinjiška, Gračac, Jabuka, Orahovica, Orubica, Perković, Poljice, Siče, Svilaj, Šeganovac, Vid, Zaostrog
<i>sinòvac</i>	Šaptinovci
<i>sínovac</i>	Vojnić
<i>s̃inovac</i>	Podravski Podgajci, Štitar

U štokavskome narječju u 50 mjesnih govora zabilježen je leksem *sinovac*. Brodski Stupnik, Garčin, Gornja Vrba, Slobodnica, Stupnički Kuti i Trnava čuvaju finalni kratki naglasak, ali s produljenim prethodnim slogom (*sinōṽac*).

U najvećemu broju mjesnih govora ostvaruje se oblik s novoštokavskim dugim uzlaznim akcentom ostvarenim na nekadašnjoj prednaglasnoj duljini. Tako Biskupija, Bosiljevo, Cerna, Gomirje, Grubišno Polje, Gunja, Karlobag, Lički Osik, Magić Mala, Mrkopalj, Okučani, Otok, Sebišina, Siče¹⁰, Sinj, Slavonski Kobaš, Slunj, Sopje, Stari Mikanovci¹¹, Topusko i Virovitica¹² imaju oblik *sinóvac*.

Mnogo je punktova u kojima je do prenošenja akcenta došlo, ali na kratak vokal *o* (koji se možda i nakon prenošenja skratio). Oblik *sinòvac* nalazimo u Aljmašu, Babinoj Gredi, Batrini, Bebrini, Belome Manastiru, Bogdanovcima, Dardi, Davoru, Dinjiškoj, Gračacu, Jabuci, Orahovici, Orubici, Perkoviću, Poljicima, Sičama, Svilaju, Šeganovcu, Vidu i Zaostrogu. Vidljivo je da su oba oblika s uzlaznim akcentima najrasprostranjenija i najraspršenija po hrvatsko-

¹⁰ Uz varijantu *sinòvac*.

¹¹ Uz leksem *bratić*.

¹² Uz leksem *něčak*.

me štokavskom teritoriju. Uz njih, u Šaptinovicima nalazimo *sinòvac* (riječ je o staroštokavskome govoru koji nema kratkouzlazni naglasak, v. Ivšić 1907: 116), u Vojniću *sínovac*, a u Podravskim Podgajcima i Štitaru *sīnovac*.

d) Arealna distribucija

Akcentološki gledano, leksem *sinovac* s kratkim finalnim naglaskom i prednaglasnom duljinom (*sinòvãc*) nalazimo u sva tri hrvatska narječja (s vokalskim varijacijama u kajkavskome narječju): Petrčane, Stanovi, Kali, Horvati, Brdovec, Bednja, Brodski Stupnik, Garčin, Gornja Vrba, Stupnički Kuti, Trnava; a s oksitonezom bez prednaglasne duljine (*sinovãc*) samo u čakavskome narječju. U čakavskome narječju produljeni središnji slog s neoakutom nalazimo samo u Primoštenu, a u kajkavskome u govorima Dugoga Sela, Šestina i Trebarjeva. Dugouzlazni naglasak na srednjemu slogu realizira se u velikome broju štokavskih govora, čakavskome Brinju i čakavsko-kajkavskome Požunu. Uzlazni, ali kratki naglasak na središnjemu slogu sasvim je razumljivo karakterističan isključivo za štokavske govore, a od kajkavskih za Gornju Garešnicu i Šimljanik, koji su na granici kajkavsko-štokavske zone i prema fonološko-morfološkim karakteristikama pripadaju miješanomu kajkavsko-štokavskom govornom tipu. Kratkosilazni na središnjemu slogu vrlo je rijedak, ali ispitivači su ga zabilježili i u čakavskome (Otočac, Vukova Gorica) i u kajkavskome (Pitomača, Lijevo Sredičko, Repušnica) i u štokavskome narječju (Šaptinovci).¹³ Inicijalni kratki silazni naglasak također je zastupljen u svim narječjima: Generalski Stol, Ogulin, Oštarije, Stative (čakavski), Gerovo (kajkavski) te Podravski Podgajci, Štitar (štokavski).

Naziv *sinovac* najviše se puta pojavljuje u štokavskome narječju te u čakavskim i kajkavskim rubnim govorima, ponegdje s drugačijim razvojem vokalizma (npr. *sinovec*). Iz toga se mogu izvući dva zaključka: 1. riječ je vjerojatno štokavska posuđenica u čakavskim i kajkavskim govorima; 2. posuđena je prije razvoja poluglasa. Većinom je nalazimo u staroštokavskim posavskim i podravskim govorima, a potvrđena je i u novoštokavskima. Na priloženoj karti jasno se vidi da prevladava u štokavskome narječju. Na području kajkavštine najviše je potvrda iz Žumberka (gdje su naseljeni štokavci), a u čakavštini na obalnome području između Zadra i Šibenika, također zbog utjecaja doseljenih štokavaca.

Izoleksa *sinovac* tako se proteže od Gorskoga kotara do senjskoga zaleđa, a zatim preko cijele Like i duž obale Jadranskoga mora do Primoštena, pa opet

¹³ Nijedan od navedenih govora nema tonsku opreku na kratkome slogu pa je u fonološkoj notaciji trebalo bilježiti samo mjesto kratkoga naglaska: *sinòvac*.

preko zaleđa seže sve do Metkovića. Sjeverna granica prolazi od Gorskoga kotara preko Turopolja i Bilogore prema Podravini, otkud se širi ka istoku i jugu hrvatskoga govornog područja.

2.2. Nećak

Leksem *nećak* nije značenjski identičan *sinovcu*, jer može stajati i za sestri-na sina, dok je *sinovac* isključivo bratov sin. Prema Skokovu *Etimologijskome rječniku*, *nećak* ćemo rekonstruirati kao osl. **net(b)jakъ*. Štokavski i čakavski oblici polaze od oblika s poluglasom, no za kajkavske moramo rekonstruirati i oblik bez srednjega poluglasa: **netjakъ*.

Riječ je nastala sufiksacijom korijena osl. **netъ-* (< ie. **nepti-*), odnosno **netj-* (za kajkavski), sufiksom **-akъ*, i to nakon što je došlo do pojednostavljenja suglasničke skupine **pt > t* (Skok 1971: 671). Za daljnji razvoj oblika **netъjakъ* važna je sudbina poluglasa. Bio je u slabome položaju, no nije uvijek eliminiran pa ćemo u nekim dijalektima naći i primjere jake vokalnosti (*b > i*).

U onim govorima u kojima nepreventivne vokalizacije poluglasa nema došlo je do druge jotacije koja je zahvatila suglasničke skupove nastale eliminacijom slaboga poluglasa, a kojima je drugi član *j* (K(ъ)j > K_j > K'). Rezultati druge jotacije bit će *t', ć, č* ili *č*, ovisno o suglasničkome inventaru govora u kojima je primjer zabilježen. U svim narječjima zabilježen je barem po jedan primjer bez jotacije, tj. s čuvanjem suglasničke skupine *tj*.

a) Čakavsko narječje

<i>nećāk</i>	Baška
<i>netjāk</i>	Orlec
<i>netjāk</i>	Beli, Dobrinj, Njivice, Ogulin, Ustrine, Vrbnik
<i>netjāk</i>	Susak
<i>netjuāk</i>	Nerezine
<i>nefōk</i>	Kršan
<i>net'āk</i>	Kaštelir
<i>nećqk</i>	Dubašnica
<i>net'āk</i>	Kaldir
<i>neťāk</i>	Podkilavac
<i>nećčāk</i>	Kaštel Kambelovac
<i>nećcak</i>	Grobnik, Krilo-Jesenice, Senj

<i>něćak</i>	Kukljica
<i>něťak</i>	Kučišće, Lun

Jedini primjer s akutiranim posljednjim slogom nalazimo u Baškoj na Krku i Orlecu na Cresu, gdje je nakon ukidanja poluglasa osl. naziv **netьjakъ* regresivnim pomakom udara na prethodnu moru dao *nećāk* (vokal *a* ima dvije more jer je došlo do duljenja nakon eliminacije poluglasa). Neka mjesta bilježe dugosilazni na tome slogu, što sugerira da se udar nastavio regresivno pomicati pa je od akuta dobiven cirkumfleks (udar na prvoj mori). Primjeri dugosilaznoga akcenta pronađeni su u 11 čakavskih punktova: Beli, Dobrinj, Njivice, Ogulin, Ustrine, Vrbnik, Kaštelir, Susak, Dubašnica, s izvjesnim razlikama u vokalizmu i konsonantizmu. U Kršanu je zatvoreno *a* prešlo u *o* (*neťōk*), što je uobičajeno za dugi ili produljeni *a* u govoru Kršana (npr. *vlōsi*, *dlōn*, *vōnka* i sl.), a u Nerezinama se od zatvorenoga *a* razvio diftong *ya* (*netjuāk*), što je uobičajeno u tom govoru (npr. *znuāmo*, *mustuāc*, *dļuān*). U Kaldiru je akcent na posljednjemu slogu, ali je skraćen: *neťāk*.

Podkilavac i Kaštel Kambelovac imaju primjere akcenta na prvome slogu sa zanaglasnom duljinom, s razlikama u konsonantizmu: u prvome je **tj* dalo tipično čakavsko *t'*, a u potonjemu je rezultat jotacije *č*, jer taj govor ima samo jednu bezvučnu afrikatu. U Krilu, Senju, Kučišću i Lunu akcent je također na prvome slogu, ali je zanaglasna duljina izgubljena. Usto, prva dva mjesta imaju *ć*, a potonja dva *ť*. U Krilu su zabilježeni još i primjeri *od brāta sīn* i *něput*, a u Lunu je *něťak* naziv za sestrina sina, kako je spomenuto u prethodnome odjeljku.

b) Kajkavsko narječje

<i>nećāk</i>	Marija Gorica
<i>nećāk</i>	Lukovdol
<i>nětjak</i>	Vaška
<i>něćak</i>	Hlebine, Klanjec, Kupljenovo
<i>něćak</i>	Maruševac
<i>něćak</i>	Krapina, Začretje
<i>něćak</i>	Lobor

U Mariji Gorici nalazimo primjer s očuvanim neoakutom na posljednjemu slogu: *nećāk*. U Lukovdolu je uz leksem *brātič* zabilježen *nećāk* s cirkumfleksom. Ostali primjeri za ovaj leksem u kajkavskome narječju imaju akcent na prvome slogu, s razlikama u razvoju vokala i konsonanata. U Vaškoj izostaje druga jotacija jer je tu bio etimon **netьjakъ*, dok je u ostalim kajkavskim govo-

rima etimon **netjakъ* (usp. slovenski *nečák*): u Maruševcu je zabilježeno *č*, a Hlebine, Klanjec, Kupljenovo, Krapina i Začretje imaju srednje *č*.¹⁴ Osim toga, u Vaškoj nalazimo zatvoreno *a* (*nětjak*), a u Krapini i Začretju i zatvoreno *e* (*něčak*). U Loboru u prvome slogu nalazimo otvoreno *e* (kajkavska kontinuant-a srednjega **e* i nazalnoga **ɛ*), a akcent je neoakut.

c) Štokavsko narječje

<i>nětijāk</i>	Imotski
<i>nětjāk</i>	Lipik
<i>něćāk</i>	Cavtat
<i>něčāk</i>	Bjelovar, Srednji Lipovac
<i>něčak</i>	Podravska Moslavina
<i>něčak</i>	Račišće, Virovitica
<i>něčāk</i>	Gradište

U primjerima sa štokavskih terena ne nalazimo oksitonezu, osim moguće u Gradištu, gdje je zabilježen dvostruki akcent u primjeru *něčāk*, koji se rabi uz leksem *bràtić*. U Imotskome, Lipiku i Cavtatu¹⁵ primjeri imaju akcent na prvome slogu i zanaglasnu duljinu, s tim da je samo u Imotskome došlo do vokalizacije poluglasa u slabome položaju (i to ne prema *a* nego prema *i*, kako je samo još u rijetkim primjerima, npr. *zmija* < **zmaja*, za razliku od *zmaj* < **zmajə*). Prema *Akademijinu rječniku*, oblici *s* i mogu se naći i u Lici (ARj VII: 810).

U Lipiku nije provedena druga jotacija, a u Cavtatu je došlo do zatvaranja dugoga *a*, uobičajenoga na dubrovačkome području (npr. *glâva*, *ždrâl*, *mrâv* i sl.). U Bjelovaru i Srednjemu Lipovcu zanaglasna se duljina može i ne mora ostvariti, a ne ostvaruje se u Podravskoj Moslavini, Račišću i Virovitici. Rezultat druge jotacije u ovim je mjestima *č* ili *č̣*, vjerojatno jer je u sustavima tih govora samo jedna bezvučna afrikata. U Virovitici je, kao što je već navedeno, uz *něčak* zabilježeno i *sinóvac*.

d) Arealna distribucija

Leksem *nečak* ima uglavnom dva akcenatska ostvaraja: s finalnim dugim slogom (naglašenim ili nenaglašenim) te s kratkim silaznim naglaskom na prvome slogu. Od toga odstupaju samo govor Kaldira (*nečāk*), Lobora (*něčak*) i Gradišta (*něčāk*). Ako je finalni slog naglašen, mogući su neoakut i cirkumfleks

¹⁴ Vjerojatno je i u Maruševcu *č̣*, koje je ispitivač bilježio znakom *č̣*.

¹⁵ U Cavtatu se češće upotrebljava leksem *něpūt*.

(većina čakavskih, rijetko koji kajkavski i nijedan štokavski mjesni govor), a zanaglasni nenaglašeni dugi slog prisutan je samo u čakavskome i štokavskome, što je u skladu s općim pravilom o pokraćivanju zanaglasnih duljina u kajkavskome narječju. Inicijalni kratkosilazni naglasak kojemu ne slijedi duljina prisutan je u sva tri narječja.

Nećak se pojavljuje u svim hrvatskim narječjima, iako je u nekim dijalektnim rječnicima i u Lunu na Pagu, kako smo vidjeli, posvjedočeno da je *nećak* samo sestrin sin, a *sinovac* bratov sin. Ipak možemo reći da se u mnogim mjesnim govorima značenje ‘sestrin sin’ proširilo na ‘sestrin ili bratov sin’.

Izoleksa *nećak* zabilježena je ponegdje u Podravini, u sjeverozapadnome području kajkavštine, gdje je u Istri, na zapadnome Kvarneru s Cresom te južnije samo u Splitu, na Pelješcu, na Korčuli i u Cavtatu.

2.3. Bratić

Danas je ovaj leksem semantički bliži *nećaku* nego *sinovcu*, no u prošlosti mu je značenje bilo ‘bratov sin’ (usp. povijesnu rječničku građu u drugome dijelu rada). To je vidljivo i iz tvorbenoga obrasca: riječ je nastala sufiksacijom korijena *brat* deminutivnim sufiksom *-ić* (~ ‘mali brat’). Prema tome, za osl. razdoblje rekonstruiramo **bràtićb*.

Iz ie. je u psl. prenesen oblik **b^hreh₂-tr-*, s istim sufiksom kao u *sestra*, *mater*, a *r* je zatim eliminiran. »Oblik bez *-r* je jedini koji postoji u hrv.-srp. književnom jeziku i u njegovim narječjima« (Skok 1971: 199). Neki slavenski jezici čuvaju *r* (npr. slovenski u izvedenicama i u dijalektima, češki), a u hrvatskome se čuva u prezimenu *Bratranek* i u leksemu *bratranc*, potvrđenom u *Rječniku govora čabarskoga kraja S. Malnara* (2008: 67). U narječnoj građi, i to samo u čakavskim mjesnim govorima, potvrđeno je još nekoliko izvedenica s istim korijenom koje su pridružene analizi ovoga leksema: *bràten*, *brâtanić*.

a) Čakavsko narječje

<i>bràtić</i>	Kalje, Vrgada
<i>brâtič</i>	Grohote
<i>brâten</i>	Brest
<i>brâtanić</i>	Brusje, Hvar

Svi pronađeni primjeri imaju akcent na prvome slogu, odnosno na korijenu, a razlike su u razvoju konsonantizma: Vrgada (uz gore navedene primjere) i Kalje imaju *bràtić*, a Grohote *brâtič*, gdje nema razlike između *č* i *ć*.

U Brestu nalazimo *bräten*, izvedenicu sufiksom *-en*. Sufiks *-an* sudjeluje u tvorbi leksema *brâtanić* s otoka Hvara, iz Brusja i mjesta Hvar, gdje je izvedenica *bratan*¹⁶ podložna daljnjoj sufiksaciji sa *-ić*. Izvorno kratko *a*, koje je odraz staroga akuta, produljeno je. Na Hvaru se razlikuje od izvorno dugoga *a*, jer se ono realizira kao zatvoreno *a*, a u nekim mjesnim govorima čak prelazi u *o*. Tako je u Brusju zabilježeno: »stari dugi vokal *a* zamenio se vokalom *o*, ako su na njemu akcenti $\hat{\ } \tilde{\ }$, i ako je slog sa punom dužinom bez akcenta *a*, a inače, ako je slog poludug, te dobiva $\hat{\ }$ vokal se ne menja: *dôr* (даръ), *kôdit*, *vôrit*...« (Hraste 1926: 181). Osim ovoga leksema, u ovim dvama mjestima zabilježeno je i *nèput*.

b) Kajkavsko narječje

<i>brâtić</i>	Biškupec, Brčevac, Gornje Vrapče, Ižanovec, Jagnjedovec, Kalnik, Kupinec, Lekenik, Lukovdol, Martinec, Pisarovina, Samobor, Sudovec, Sveta Nedelja, Zrinski Topolovec
<i>brâtič</i>	Apatovec
<i>bròtič</i>	Bednja
<i>brâtič</i>	Ivanić
<i>brâtič</i>	Blatnica Pokupska, Cublinec, Mraclin, Ravna Gora, Tuhovec
<i>brâtranc</i>	Čabar

U kajkavskim mjesnim govorima najčešći leksem za bratova sina jest *brâtič*. Pojavljuje se u 16 mjesnih govora: Biškupec, Brčevac, Gornje Vrapče, Ižanovec, Jagnjedovec, Kalnik, Kupinec, Lekenik, Lukovdol, Martinec, Pisarovina, Samobor, Sudovec, Sveta Nedelja, Zrinski Topolovec, uz napomenu da se u Lukovdolu može reći i *nečāk*. Ostale kajkavske realizacije ovoga leksema razlikuju se samo po razvoju vokalizma i konsonantizma, pa u Apatovcu nalazimo zatvoreno kratko *a* (*brâtič*), u Bednji, uz već navedeni primjer *sinũevěc*, nalazimo *bròtič*, što je posebnost bednjanskoga vokalizma; kratko naglašeno ili nenaglašeno *a* prešlo je u *o*¹⁷, primjerice *pòzuho*, *nopěisòti*, *šòko* ‘šaka’ i sl. (Jedvaj 1956: 284) i ostvarenim *č*, kao i u Ivaniću, dok je u ostalim mjestima finalni konsonant *č*¹⁸. Blatnica Pokupska, Cublinec, Mraclin, Ravna Gora i Tuhovec

¹⁶ Jurišić (1948: 85) navodi *bratan* kao u *macan*, *klipan* i sl.

¹⁷ Uobičajen je i prelazak u *u* iza i ispred nazala, npr. *vrũno* ‘vrana’, *rũma* ‘rame’ *pĩtuũna* ‘pitanje’.

¹⁸ Vjerojatno su (kao i u Maruševcu) ispitivači bilježili isti glas *č* kao *č*.

imaju *brātić*, sa znakom za tromi, a ne kratkosilazni naglasak, kako je u ostalim mjestima.

c) Štokavsko narječje

bràtić Badanj, Čazma, Gradište, Karin, Kotezi, Kunčani, Lovinac, Radatovići

brătć Kutjevo

bratić Stari Mikanovci

U štokavskim mjesnim govorima također nalazimo *bràtić*. Tako je u Badnju, Čazmi, Gradištu (uz *něćàk*), Karinu, Kotezima, Kunčanima, Lovincu i Radatovićima, a u Kutjevu je zabilježen isti leksem s izmijenjenim vokalizmom, tj. s oslabljenim izgovorom vokala *i* (*brătć*). U Starim Mikanovcima zabilježen je, uz već navedeni *sinovac*, i naziv *bratić*, koji se ne pojavljuje niti u jednome drugom mjesnom govoru u korpusu.

d) Arealna distribucija

Bratić se najčešće pojavljuje u kajkavskome narječju, s mnogobrojnim varijantama zbog različitoga razvoja vokalizma, koji na karti nije posebno naznačen (pa su i *bràtić* i *brătć* označeni istim znakom – zvjezdicom). Vidljivo je da su štokavski i čakavski govori u kojima je potvrđen leksem *bratić* rijetki, a oni u kojima ga nalazimo uz njega imaju i alternativne lekseme (*nećak*, *sinovac*, *neput*).

Izoleksu, dakle, možemo povući od Gorskoga kotara i Turopolja do Podravine i Slavonije, gdje se većinom govori *sinovac*. Na sjeveru i zapadu proteže se do kraja hrvatskoga govornog područja, s oazom u sjeverozapadnoj kajkavštini u kojoj prevladava naziv *nećak*.

2.4. Neput

Leksem *neput* razvio se iz iste ie. osnove kao i *nećak*: **nept-*, s tim da je ovdje latinski posrednički jezik, pa je *neput* zapravo posuđenica od *nepos*, genitiv *nepōtis*, što znači i *nećak*, i *unuk* (Benveniste 2005: 211). Latinski je oblik *nepōt-* redovito dao hrvatski *neput*. Postoji i mocijski parnjak *neputa* u značenju 'nećakinja'.

U kajkavskome narječju nije pronađen nijedan primjer za ovaj leksem, a od štokavskih govora u kojima je leksem *neput* zabilježen uočljivo je da je riječ o kontaktnim štokavsko-čakavskim govorima: Babino Polje, Brijesta, Cavtat, Dubrovnik, Kuna, Ston, Sućuraj, Sumartin.

a) Čakavsko narječje

<i>nèput</i>	Božava, Brusje, Hvar, Kolan, Komiža, Korčula, Kraljevica, Krasica, Krilo-Jasenice, Kukljica, Ložišće, Olib, Pag, Poveljana, Pražnica, Rab, Rivanj, Sali, Silba, Stari Grad, Trogir, Ugljan, Veli Iž, Vis, Vrbanj
<i>nèpūt</i>	Grobnik, Lastovo, Lumbarda, Medveja, Novi Vinodolski, Studena, Vela Luka

U čakavskome narječju daleko je najzastupljeniji leksem *nèput* koji pronalazimo u 20-ak mjesnih govora ispitanih za *Hrvatski jezični atlas*: Božava, Brusje, Hvar, Komiža, Kraljevica, Krasica, Krilo-Jesenice, Ložišće, Olib, Pag, Pražnica, Rab, Sali, Silba, Stari Grad, Trogir, Ugljan, Veli Iž, Vis i Vrbanj. Usto, potvrđen je i u nizu dijalektnih rječnika: Kolan, Korčula, Kukljica, Poveljana i Rivanj, uz napomenu da je u Kukljici zabilježeno i *něćak*. U Krilu su potvrđeni i *od bràta sîn* i *něćak*. U Lastovu, Lumbardi, Novom Vinodolskom, Studenoj i Veloj Luci čuva se zanaglasna duljina: *nèpūt*. Varijanta s dugim slogom pronađena je i u rječniku grobničkoga govora, u kojemu je kao sinonim ovome leksemu naveden *něćak*.

b) Štokavsko narječje

<i>nèpūt</i>	Babino Polje, Brijesta, Cavtat, Dubrovnik, Kuna, Ston, Sućuraj, Sumartin
<i>nèput</i>	Luka, Omiš

U štokavskome narječju mogu se naći potvrde za ovaj leksem, i to bez zanaglasne duljine u Luci na Šipanu i Omišu, a sa zanaglasnom duljinom u Babinu Polju, Brijesti, Cavtatu (uz leksem *něćāk*), Dubrovniku, Kuni, Stonu, Sućuraju i Sumartinu. Sve su s priobalnoga područja, i to s juga Hrvatske, iz okolice Dubrovnika te s otokâ na koje su se naselili štokavci u vrijeme osmanlijske invazije. Prema tome, možemo zaključiti da je *neput* u govore Sućurja i Sumartina uvezen posredstvom čakavskih susjeda, dok su ostali vjerojatno došli iz vulgarnoga latinskog jezika ili talijanskih dijalekata ili dalmatskoga.

c) Arealna distribucija

Neput se pojavljuje samo u čakavskim ikavsko-ekavskim¹⁹ i ikavskim govorima te na samome jugu štokavštine, na dubrovačkome području. Stoga tu

¹⁹ Misli se na refleks *jata* prema pravilu Mayera i Jakubinskoga, a ne na odnos dugi-kratki *jat*, kako je u primjerice ijekavsko-jekavskim štokavskim govorima. Štoviše, pravilo Mayera i Jakubinskoga odnosi se samo na klasifikaciju čakavštine, dok je u klasifikaciji štokavštine važna samo duljina.

izoleksu možemo povući od dubrovačke okolice preko Mljeta i otočja sve do Bračkog kanala i obale južno od Splita. Izoleksa je tu prekinuta štokavskim mjesnim govorima u kojima prevladava leksem *sinovac*, a nastavlja se sjeverno od Zadra do Paga i južnokvarnerskoga otočja, gdje se opet prekida (vjerojatno tako što je leksem *nećak* preuzeo značenje i za ‘bratova sina’ ili je jednostavno prevladao), ali se nastavlja na sjevernoj obali Kvarnera oko Opatije i Rijeke.

2.5. Nevodo

Nevodo nastaje od istoga latinskog korijena kao i *neput*, koji je u hrvatske dijalekte posuđen preko venetskoga ili mletačkoga dijalekta, s kojim su mnogi hrvatski govori bili u kontaktu. U mletačkome dijalektu dolazi do ozvučenja konsonanata u intervokalnome položaju pa od **nepote* dobivamo **nebode*, koji se dalje razvija kao *nivode*, *nevode*. Riječ se po posuđivanju prilagodila imenicama *o*-osnova pa dobivamo *nevodo*, potvrđen u dolje navedenim govorima.

Skok navodi samo oblik s nultim morfemom, tj. da se u Istri »govori mletački oblik *nevod*, gen. *-oda*« (Skok 1971: 511). Doista, ovaj je leksem zabilježen samo na području Istre, ali u analiziranoj građi redovito završava na *-o*.

Nevodo je potvrđen samo u čakavskim govorima, iako moramo napomenuti da je leksem prisutan i u jednome štokavskom mjesnom govoru; govoru Peroja. To je štokavska oaza u jugozapadnoj Istri, a riječ je o doseljenicima iz Crne Gore. *Nevodo* je prilagođen štokavskome vokalizmu i realizira se kao *nevudo*.

a) Čakavsko narječje

<i>nevôdo</i>	Medulin, Vabriga
<i>nevôdo</i>	Lupoglav
<i>nev^uôdo</i>	Grdoselo, Pazin, Rovinjsko Selo, Žminj
<i>nevôdu</i>	Nugla
<i>nevôdi</i>	Rakalj
<i>nevôda</i>	Sveti Martin
<i>nevûdo</i>	Peroj

Akcentološki su svi primjeri ujednačeni – s dugosilaznim akcentom na srednjemu slogu, a razlike su minimalne, većinom vokalske. U Medulinu i Vabrigi nalazimo *nevôdo*. U Lupoglavu i Svetome Martinu akcentuirano *o* je zatvoreno (*nevôdo*). U Grdoselu, Pazinu, Rovinjskome Selu i Žminju dugo *o* je diftongizirano (*nev^uôdo*). U Nugli se nenaglašeno *o* zatvorilo u *u* (*nevôdu*), a vjerojatno

je prijelazna faza bilo zatvoreno *o*. U Svetome Martinu proces je obrnut: finalno *o* se otvorilo i prešlo u *a*. Na kraju, u štokavskome Peroju dolazi do odstupanja, gdje je *o* realizirano kao *u*.

b) Arealna distribucija

Izoleksu za *nevoda* nije teško zaokružiti: potvrđen je samo u Istri, tj. na području koje je bilo u izravnome geografskom kontaktu s mletačkim dijalektom, iz kojega je ovaj naziv posuđen. Iako u južnočakavskim i zapadnoštokavskim govorima također postoji velik broj talijanizama, odnosno mletacizama, zanimljivo je da je ovaj pronađen na geografski omeđenome području, na najvećemu hrvatskom poluotoku.

2.6. *Bratov sin* ili *od brata sin*

U nekim upitnicima za *Hrvatski jezični atlas* nije zabilježen leksički odgovor na pitanje nego opisni. Opisne konstrukcije možemo grupirati u imenske i pridjevne.

Imenske se sastoje od prijedloga *od* i genitiva prve imenice (*brata*) te nominativa druge imenice (*sin*). Prijedlog i prva imenica čine nepromjenjivi dio konstrukcije, kojim se često izražava pripadnost u hrvatskome jeziku. Drugi dio (druga imenica) u deklinaciji se mijenja. Ova konstrukcija nije potvrđena u štokavskome narječju, u čakavskome je nalazimo u Krilu²⁰ (*od bràta sîn*) i Zlarinu (*o bràta sîn*), a u kajkavskome u mjesnim govorima Putjana (*ud bràta sîn*) i Čabra (*bràta sÿn*).

Druga je konstrukcija pridjevna. Prvi joj je član posvojni pridjev izveden od imenice *brat* (*bratov*), a drugi imenica *sin*. Oba člana u deklinaciji se mijenjaju. U narječnoj građi nije zabilježena u čakavskome narječju, u štokavskome je nalazimo samo u Batini (*bràtov sîn*), a u kajkavskome u Brodu na Kupi (*bràtuŕf sÿn*) i Podravskim Sesvetama (*bràtoŕf sîn*).

3. *Bratov sin* u hrvatskome standardnom jeziku

Da bismo upotpunili pregled leksičke građe hrvatskih naziva za bratova sina, uz dijalektne, pregledali smo i suvremene rječnike hrvatskoga standardnog jezika, povijesne rječnike, ali i jezične savjetnike. Pretpostavka da će građa u suvremenim rječnicima biti siromašnija pokazala se točnom.

²⁰ Uz lekseme *něćak* i *něput*.

3.1. Bratov sin u suvremenim rječnicima

Prethodnom je analizom utvrđeno da su u dijalektološkoj građi zabilježeni nazivi *sinovac*, *bratanić*, *braten*, *bratić*, *nećak*, *neput* i *nevodo*. U suvremenim rječnicima nalazimo samo *sinovac*, *nećak*, *bratanac* i *bratić*. U *Rječniku hrvatskoga jezika* ur. J. Šonje (RHJ), *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* ur. Lj. Jojić i R. Matasovića (HER) te *Velikome rječniku hrvatskoga jezika* V. Anića (VRHJ), koji su reprezentativni normativni priručnici, naišli smo na razlike u definiranju potvrđenih natuknica:

	<i>Rječnik hrvatskoga jezika</i> (2000.)	<i>Hrvatski enciklopedijski rječnik</i> (2002.)	<i>Veliki rječnik hrvatskoga jezika</i> (2003.)
sinóvac	<i>m</i> bratov sin	<i>m</i> bratov sin drugom bratu ili drugoj braći, bratanac, nećak	<i>m</i> bratov sin drugom bratu ili drugoj braći; bratanac
něćak	<i>m</i> 1 sestrin sin 2 <i>raz</i> sinovac	<i>m</i> bratov ili sestrin sin; sinovac	<i>m</i> bratov ili sestrin sin, sinovac
bratánac / bràtanac²¹	<i>m</i> <i>reg</i> sinovac	<i>m</i> 1. nećak, sinovac, bratjenac 2. stričev sin	<i>m</i> 1. nećak, sinovac 2. stričev sin, bratić, bratućed ⁷⁰
brätić	<i>m</i> stričev, tetkin ili ujakov sin; rođak	<i>m</i> stričev, ujakov ili tetkin sin, prvi rođak	<i>m</i> stričev, ujakov ili tetkin sin, prvi rođak

U *Rječniku hrvatskoga jezika* za *sinovca* stoji da je bratov sin, dok je u *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* i u *Velikome rječniku hrvatskoga jezika* definicija proširena nazivima *bratanac* i *nećak*. *Bratanac* je u RHJ-u označen kao regionalizam u značenju *sinovac*, dok u HER-u i VRHJ-u nije stilski obilježen i znači: *nećak*, *sinovac*, pa čak i stričev sin. Razvidno je da je u HER-u i VRHJ-u *nećak* bratov ili sestrin sin, a u RHJ-u samo sestrin sin, odnosno *sinovac*, koji je stilski obilježen kao razgovorni oblik. *Bratić* se ni u jednome rječniku ne definira kao bratov sin nego kao stričev, ujakov ili tetkin sin, (prvi) rođak. Različito definiranje naziva *nećak* i pomak u značenju naziva *bratić* u odnosu na dijalektološku građu ponukao nas je da zavirimo u starije rječnike i sajetnike te utvrdimo kakvo je stanje bilo u prošlosti.

²¹ Zabilježeno samo u *Rječniku hrvatskoga jezika*.

3.2. Bratov sin u povijesnim rječnicima

Za proučavanje naziva od XVI. do XX. stoljeća poslužili su nam rječnici: *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum, Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae* F. Vrančića, *Blago jezika slovinskoga* J. Mikalje, *Dictionar ili reči slovenske* J. Habelića, *Dizionario italiano, latino, illirico* A. Della Belle, *Gazophylacium* I. Belostenca, *Lexicon latinum interpretatione illyrica, germanica et hungarica locuples*. A. Jambrešića i F. Sušnika, *Lexicon latino-italico-illyricum* J. Stullija, *Ričoslovník iliričkoga, italianskoga i nimačkoga jezika* J. Voltiggija, *Deutsch-kroatisches Wörterbuch* B. Šuleka te *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU* (ARJ).

3.2.1. Sinovac

Ekscerpirana građa potvrdila je da je *sinovac* jednoznačno definiran kao sin jednoga brata drugome bratu, kako je zabilježeno u Mikaljinu, Habelićevu, Della Bellinu, Belostenčevu, Jambrešićevu, Voltiggijevu, Stullijevu i Šulekovu rječniku.

Akademijin rječnik donosi da je sin jednoga brata drugome bratu ili ostaloj braći *sinòvac* (uz naznaku da je kajkavski lik *sinovec*), dodajući da su najstarije potvrde iz XIV. stoljeća. Posvjedočeno je da u navedenome značenju sinovac isto što i *bratan*, *bratanac*, *bratanić*, da može biti i bratov sin bratovoj sestri, tj. tetki ili strini, unuk i, konačno, da se sinovac može rabiti kao izraz kojim stariji iskazuje privrženost mlađemu, odnosno izvjesnu prisnost.

3.2.2. Nećak

Nećak se definira kao sestrin sin u Belostenčevu i Voltiggijevu rječniku te u Mikaljinu i Stullijevu rječniku, u kojima je zasvjedočen kao *netjak*. U Della Bellinu *nećak* znači *sinovac*, dakle, bratov sin.

Akademijin rječnik donosi da je *něcâk*²² sestrin sin te da je najstarija potvrda iz XV. stoljeća. »Iz primjera koji je naveden kod *nećaćica*²³ vidi se da i ujna može reći *nećak* sestrinu sinu svoga muža; a u *Zborn. za nar. živ. 7, 374* kaže se, da u Bosni i Hercegovini nećak može značiti i sestrina i bratova sina« (ARJ VII: 810). Uz oblik *nećak* u ARJ-u zabilježeni su i oblici *netjak* i *netijak*:

Sluzi put ukaza, sluzi Derenčinu, netjaku banovu. H. Lucić 227

Da se u Lici govori netijâk, to potvrđuje I. Kasumović, Nast. vjesn. 12, 440.

²² »Ki bi od sestre nećak nemu«, J. Kavašin 119a (ARJVII: 810).

²³ »Al' govori ujna nećaćici: pođi s Bogom moja nećaćice!« (ARJVII: 810).

3.2.3. Bratić

Oblik *bratić* zasvjedočen je u Vrančićevu, Della Bellinu, Belostenčevu, Jambrešićevu, Voltiggijevu i Stullijevu rječniku u značenju ‘sin od brata’.

U Akademijinu je rječniku zabilježeno da je *brätič* bratov sin, uz dodatak:

Po postanju značeći isto što i *bratov sin*, može biti *bratić* onomu komu je otac njegov brat, t. j. i svomu stricu a očinu bratu, i svojoj teci a očinoj sestri, ali i sin jednoga brata može biti sinu ili kćeri drugoga brata bratić, budući svi od braće djeca. (ARj I: 601).

Da su bratučedi, sinovi dvaju braće, bratići potvrđeno je samo u Kanižlića:

Jakov jest ujac divice Marije, a divica Marija i Alfeo sin Jakova jesu bratići.

A Kanižlić, utoč. 481.

Također, bratić se rabi i kad se nekome od milja nešto govori:

Bratiću moj, svoj si mi! Nar. posl. Vuk 28,

dok u Hrvatskome primorju može biti i hipokoristik od brat:

Srdačni bratići moji, ja san vaša sestra, Nar. prip. mirakul 20.

3.2.4. Bratanac i bratanić

Oblik *bratanac* pojavljuje se u Stullijevu rječniku, a Akademijin rječnik donosi da je *bratánac* isto što i *sinovac*, s uputnicom na *bratan*, *bratanić*:

‘Bratánac’ bratov sin svome stricu L. Kovačević,

ali i brat od strica²⁴, s oznakom v. bratučed²⁵:

Bratić i bratanac, sin stričev. V. Bogišić, zbor. 383 (ARj I: 599).

Za *brätanić* je zabilježeno da je to naziv za bratova sina njegovu bratu (*sinovac*), s uputnicom v. *bratanac*, ali i za bratova sina njegovoj sestri. Bitno je istaknuti da su u rječniku potvrde za naziv *bratanić* zabilježene samo u rubnim južnim hrvatskim govorima.

3.3. Bratov sin u savjetodavnim priručnicima

Od savjetodavnih priručnika konzultirani su *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik* T. Maretića, *Jezični savjetnik s gramatikom* ur. S. Pavešića, *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika* V. Brodnjaka te *Hrvatski jezični savjetnik*

²⁴ I u ostalim je rječnicima (primjerice ARj) zabilježeno da je *bratanac* brat od strica, no to zapravo znači brat po stricu, odnosno stričev sin.

²⁵ ARj bilježi da je *brätučed* brat od strica, ali i da neki pogriješno nazivaju sinovca bratučedom. Oblik *bratučed* nije zabilježen u analiziranoj dijalektnoj građi.

ur. E. Barić, L. Hudeček i dr. *Rječnik rodbinskih naziva* F. Tanockoga i *Šta je šta*. *Stvarni hrvatski rječnik u slikama* N. Andrića i I. Velikanovića nazivom su rječnici, no formom su savjetodavni pa su pridruženi navedenim priručnicima.

3.3.1. Sinovac

Rječnik rodbinskih naziva F. Tanockoga, jedini rječnik rodbinskih naziva u hrvatskome jeziku nastao na temelju proučavanja leksikografskih i književnih djela hrvatskoga jezika, donosi da je *sinovac* bratov sin muškoj osobi. I. Velikanović i N. Andrić u rječniku *Šta je šta* bilježe da je *sinovac* bratu bratov sin.

O rodbinskim je odnosima detaljno pisao M. Hraste u članku *Nazivi za rodbinu i svojtu* u kojemu nazive definira uspoređujući svoj odnos s članovima obitelji, pa tako navodi da su on i njegova braća njihovu stricu i strini *sinòvci*, a isti podatak, ali bez naglaska, donosi i Lj. Jonke u članku *Rodbina i svojta*.

Pavešić u *Jezičnome savjetniku s gramatikom* bilježi natuknicu *sinovac*, ali je samo definira i to kao: sin jednoga brata drugomu, svojemu stricu; dok se u *Hrvatskome jezičnom savjetniku* pod natuknicom *sinóvac* bilježe samo morfološke i naglasne inačice. U *Razlikovnome rječniku srpskoga i hrvatskoga jezika* V. Brodnjaka leksem *sinovac* ne pojavljuje se kao natuknica (što znači da je riječ o dopuštenoj riječi u hrvatskome jeziku), nego je zabilježena kao jedna od poželjnih zamjena za leksem *bratanac*.

Primjećujemo da su i Hraste i Jonke zabilježili prošireno značenje naziva *sinovac* u odnosu na proučavane rječnike, ali i u odnosu na Tanockoga te za njih *sinovac* nije samo bratov sin muškoj osobi – stricu, nego i ženskoj osobi – strini.

3.3.2. Nećak

Tanocki u *Rječniku rodbinskih naziva* navodi da je *nećak* sestrin sin. U rječniku *Šta je šta* *nećak* je sestrin sin bratu, čime se Velikanović i Andrić jasno pridržavaju načela da rodbinske odnose detaljno razgraničuju prema tome je li riječ o muškoj ili ženskoj osobi.

Hraste iznosi da su on i njegova braća njihovu ujaku *nećaci*, a bez ikakvih promjena to navodi i Jonke u svojem članku. *Jezični savjetnik s gramatikom* donosi da je *nećak* sestrin sin njezinu bratu, svojemu ujaku, ali da i ujna kadšto tako kaže nećacima svojega muža. Zaključuje se da se u nekim krajevima *nećak* kaže i za *sinovca*.

Uočljiva je usklađenost u definiranju ovoga naziva kod svih koji su pisali o rodbinskim odnosima te je razvidno da se u obzir ne uzima značenje da *nećak* može biti i bratov sin, kako je zabilježeno i u dijalektnoj i u suvremenoj građi.

3.3.3. Bratić

U *Rječniku rodbinskih naziva* Tanocki zapisuje da je *bratić* bratov sin muškoj osobi te zaključuje:

Tako na primjer riječ *bratić* sve više gubi svoje izvorno značenje bratov sin i sve češće se upotrebljava u značenju stričev, ujakov ili tetkin sin, kao što i riječ *sestrična* dolazi u značenju stričeva, ujakova ili tetkina kći. Mijenjanjem značenjskog pola riječi *bratić* i *sestrična* narušavaju sustav, a jer pokrivaju više značenja postaju višeznačne i istiskuju iz uporabe nazive s izvornim i razgraničenim značenjem kao što su *stričević*, *ujaković*, *tetkić*, odnosno *stričevićna*, *ujakovična* i *tetkična*. Istovremeno se na napušteno značenjsko polje umjesto *bratića* i *sestrične* nameće značenjski neutralnije riječi *nećak* i *nećakinja*, te i one postaju nepotrebno višeznačne (Tanocki 1983: 11–12).

U rječniku *Šta je šta* Velikanović i Andrić zabilježili su da je *bratić* bratu i sestri bratov sin. Hraste donosi da su on i njegova braća njihovoj tetki *bratići*, *bratanci*, *bratanići*, dok je sin njegova strica njemu i njegovoj braći i sestrama *bratućed* ili *stričević* (brat od strica). Na kraju članka zaključuje da je u nekim sjeverozapadnim hrvatskim gradovima *bratić* isto što i *bratućed*.²⁶ Isto zapisuje i Jonke.

Maretić u *Jezičnome savjetniku* bilježi da je *bratić* u značenju *bratućed*, brat od strica, provincijalno te se treba rabiti u značenju bratov sin (kao *sestrić*, tj. sestrin sin). U *Razlikovnome rječniku srpskog i hrvatskog jezika* zabilježeno je da je *bratić* u hrvatskome jeziku bratov sin sestri, ali i nećak. Pavešić piše da je *bratić* bratov sin njegovoj sestri. Dodaje da se naziv *bratić* u nekim krajevima upotrebljava u značenju *sinovac*, a u drugima u značenju *bratućed*, ali da je u književnome jeziku bolje čuvati se miješanja tih značenja, iako u današnjemu društvu nema osobite važnosti točno razlikovanje odnosa koje te riječi označuju.

3.3.4. Bratanac i bratanić

U nazivima bogatom *Rječniku rodbinskih naziva* ne nalazimo tražene oblike, a u rječniku Velikanovića i Andrića *Šta je šta bratanac* je isto što i *sinovac*, dakle bratov sin.

²⁶ Iz pregleda povijesnih rječnika razvidno je naziv *bratić* može značiti isto što i *bratućed* (v. 3.1.3.), kako je zabilježeno i u *Rječniku hrvatskosrpskoga književnog jezika*: *bratić* 1. dem i hip. od brat, 2. a. bratov sin, sinovac; b. bratućed; te *Rečniku srpskohrvatskog narodnog i književnog jezika*: *bratić* dem. i hip. od brat, bratanac i bratućed.

Kao što je već izneseno, Hraste zapisuje da su on i njegova braća njihovoj tetki uz *bratiće bratanici* i *bratanići*²⁷. Ni Jonke ne odstupa od takva tumačenja. U *Jezičnome savjetniku s gramatikom* zapisano je da su oblici *bràtanac* i *bratánac* pokrajinski i da je bolje rabiti naziv *bratić*. Isto se preporučuje i za naziv *bratanić*.

Brodnjak u *Razlikovnome rječniku srpskoga i hrvatskoga jezika* savjetuje da se *bratanac* zamijeni oblikom *nećak*, *sinovac*, *bratić*; *bratov sin*, a *Hrvatski jezični savjetnik* u natuknici *bratánac* upućuje na *bràtić*, *něćāk*, kao na standardnojezično preporučljivije nazive.

3.4. Bratov sin u korpusu hrvatskoga književnog jezika

O čestotnosti pojedinih naziva u hrvatskome književnom jeziku doznali smo iz *Hrvatske jezične riznice* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, pretraživa mrežnoga korpusa hrvatskih tekstova koji obuhvaća književne, administrativne, publicističke i znanstvene tekstove. Za rad su ekscerpirana samo književna vreća, uglavnom od druge polovice 19. stoljeća do danas.

U korpusu hrvatskoga književnog jezika niti jedanput nisu zabilježeni nazivi *bratanac* i *nevodo*, a iz primjera za ostale nazive ne možemo precizno definirati njihovo značenje pa donosimo samo potvrde.

Pretraživanjem je utvrđeno da je naziv *sinovac* zabilježen 164 puta od XVIII. stoljeća do danas, i to u djelima Matije Antuna Relkovića, Andrije Kačića Mišića, Augusta Šenoa, Eugena Kumičića, Josipa Kozarca, Josipa Draženića, Josipa Eugena Tomića, Slavka Kolara, Vjekoslava Kaleba, Ivana Aralice i drugih. Iz potvrda je moguće i utvrditi značenje toga naziva, a to je *bratov sin*:

1883: ...Ali, dragi striče... - Da, zar nije sramota što smo živjeli u istom gradu, ja i ti, stric i **sinovac**, da, u istom gradu, a ne pod istim krovom?!... E. Kumičić, *Gospođa Sabina*

1978: ...Ono je moj **sinovac** uz vatru. Sin mojega brata. Povedi ga sa sobom. V. Kaleb *Divota prašine*

Naziv *nećak* u književnome je korpusu posvjedočen 197 puta, i to od 1569. od 2007. godine. Nazivom *nećak* služili su se Petar Zoranić, Eugen Kumičić, Ante Kovačić, August Šenoa, Petar Preradović, Antun Gustav Matoš, Miroslav Krleža, Petar Šegedin, Ranko Marinković, Ivan Raos, Hrvoje Hitrec i ostali:

²⁷ Naziv *bratanić* u hrvatskoj dijalektnoj građi zabilježen je samo u mjesnim govorima Brusja i Hvara na otoku Hvaru.

1901: ...i dobroj volji razdijeli ovršitelj moje oporuke, kumpar gospodin Juraj Smogorić, medju moga gore rečenoga nećaka i nećakinju na polovicu, po svojoj savjesti, bez prava ikakove pritužbe sa strane njihove. Item: kućicu i trsje izvan grada, u „varošu“ ostavljam momu gore rečenomu **nećaku** Frani pod pogodbom, da od toga daje svake godine mojoj nećakinji, a svojoj sestri Poloniji za uzdržavanje dvije stotine forinti... J. Draženović. *Povjest jednog vjenčanja*

1944: ...ti, an... Di ti je tvoja mudra mat?... Lipo te, boga mi, ojgøjila... Tako ti boga, an... – pjevuckao je zluradim glasom. Antunica se uzdignuo na krevetu. Nije mislio o onome što se na terasi dogodilo. Sunula mu je nenadano misao, da bi morao razgovarati s tim svojim malim **nećakom**... P. Šegedin, *Djeca Božja*

Naziv *bratić* potvrđen je 135 puta od godine 1569. do 2006. Pojavljuje se u djelima Petra Zoranića, Eugena Kumičića, Ante Kovačića, Janka Leskovara, Vjenceslava Novaka, Ivane Brlić-Mažuranić, Ive Kozarčanina, Ivana Aralice, Pavla Pavličića, Gorana Tribusona i drugih:

1937: ... Što dalje, sve neprijatnije sam se osjećao u kući istoimenog **bratića**, u kojoj su svi gospodarili, samo ne on, ne zbog njega, s kojim sam se zaista sprijateljio (njegova nestalna i bezvoljna narav nije se mnogo razlikovala od moje), nego zbog sestrična i njihovih brojnih udvarača i prijatelja... I. Kozarčanin. *Sam čovjek*

2004: ...On to zna! – umiješa se Marijan, ljut što mu je blago retardirani Pakov **bratić** iz Garešnice prčkao po čaši... G. Tribuson. *Gorka čokolada*

Naziv *neput* od 1903. do 1963. godine nalazimo svega 8 puta, samo u djelima Milana Šenoe, Petra Šegedina i Ranka Marinkovića:

1944: ...Vidiš koliko grla ovdje ji; a sve na mojin plećima... Sin u vojsci, drugi poumirali, a ostao starac otac i majka... nevista... **neput**... – pale bi pod teretom tih riječi njihove glave na prsa i oči zurile u teške, crvene ruke pružene na stolu. – Hn, teško... Rat... A ono ti je nevista?! – pitao bi prijatelj ne izdržavši više žalosnu atmosferu i prelazeći na praktičan teren... P. Šegedin, *Djeca Božja*

1948: ...nije ni svijestan što se s njim događa, te je Tomy tim lakše mogao da ga primi ispod ruke i povede kući. Tetka Juvanina je htjela protestirati, no ograničila se samo na izjavu: »Eto, to su van **neputi**! O, bože, di si!« Šjor Medardo je teško koracao. Noge su ga izdale te ga je Tomy više donio nego doveo do kuće. Rijetki jutarnji prolaznici u čudu su gledali za njima: »Ovo je Cekinara udril kulap?«... R. Marinković, *Proze*

Usto što je iznimno rijedak, vidljivo je da je naziv *neput* ograničen samo na djela pisana čakavskim narječjem. Ali, bitno je istaknuti da je u Šegedinovim i Marinkovićevim djelima uz naziv *neput* zabilježen i *nećak*.

4. Zaključak

U ovome su radu proučeni nazivi za bratova sina u hrvatskome jeziku, i to u svim njegovim sferama: dijalektnoj, povijesnoj, standardnoj i književnoj. Leksička analiza uključila je upitnike za *Hrvatski jezični atlas*, povijesne hrvatske rječnike, korpus hrvatskoga književnog jezika te standardne savjetnike i rječnike. Za dio bočne loze rodbinskih veza pronađeno je ukupno osam naziva: *sinovac*, *bratanac*, *bratanić*, *braten*, *bratić*, *nećak*, *neput*, *nevodo*; od kojih je jedan potvrđen samo u narječnoj (*nevodo*), jedan samo u povijesnoj i suvremenoj rječničkoj (*bratanac*), a jedan samo u povijesnoj rječničkoj i dijalektnoj građi (*neput*).

Po čestotnosti pojavljivanja u ukupnoj narječnoj građi lekseme možemo poredati ovako: *sinovac*, *nećak*, *bratić*, *neput*, *nevodo*, *bratanić*, *braten*. Analiza čestotnosti u svakome od narječja pokazuje da je u čakavskome narječju najčešći leksem za bratova sina *neput*, zatim *nećak*, pa *sinovac*, *nevodo* i naposljetku *bratić* (uz varijante *bratanić* i *braten*). U kajkavskome narječju najčešći je leksem *bratić*, slijedi *sinovac*, te naposljetku *nećak*, dok leksemi *neput* i *nevodo* nisu zabilježeni. U štokavskome je narječju najzastupljeniji leksem *sinovac*, u manjemu broju primjera nalazimo i *nećak* i *bratić*, a zabilježen je i *neput* u kontaktnome području s čakavskim dijalektom, tj. u dubrovačkoj okolici i primorju. Leksem *nevudo* pronađen je samo u Peroju, koji je crnogorska štokavska doseljenička oaza na čakavskome teritoriju pa možemo reći da toga leksema u hrvatskim štokavskim govorima nema.

Najveći broj naziva za bratova sina pronađen je u čakavskome narječju: *sinovac*, *nećak*, *bratić*, *neput*, *nevodo*, *bratanić*, *braten*. U štokavskome narječju nalazimo četiri naziva: *sinovac*, *nećak*, *bratić* i *neput*; a najmanje u kajkavskome, tri: *sinovac*, *nećak* i *bratić*.

Značenje 'bratov sin' za naziv *sinovac* zabilježeno je i u suvremenim rječnicima, u kojima je njegovo značenje prošireno pa može značiti isto što i *bratanac* i *nećak* (kako je navedeno i u ARj). Jedino *Rječnik hrvatskoga jezika* donosi jednoznačnu definiciju *sinovca*, a korpus hrvatskoga književnog jezika potvrđuje da se *sinovac* rabi samo u značenju 'bratov sin'.

Leksem *nećak* pronađen je u svim hrvatskim dijalektima, a najčešći je u govorima kvarnerskoga otočja. Potvrđen je i u rječnicima, a *Rječnik hrvatskoga jezika* jedini čuva razliku u nazivu za bratova sina s obzirom na to je li riječ o žen-

skome ili muškome članu obitelji, pa je, kao što smo već naveli, *sinovac* ‘bratov sin’, a *nećak* ‘sestrin sin’. U dijalektnoj je građi isto zabilježeno u upitniku za Lun na Pagu, dok u drugim upitnicima *nećak* stoji kao odgovor na pitanje »Što je meni sin moga brata?«. Tanocki, Hraste i Jonke bilježe da *nećak* može biti samo sestrin sin. *Hrvatski enciklopedijski rječnik* i *Veliki rječnik hrvatskoga jezika* proširuju značenje, odnosno gubi se stara razlika zabilježena u povijesnim rječnicima pa je *nećak* i bratov i sestrin sin (kako je zabilježeno u ARj).

U dijalektnoj je građi *bratić* potvrđen u svim hrvatskim narječjima (najviše u kajkavskima), i to baš kao odgovor na pitanje za bratova sina, a u nekima je isti leksem zabilježen i u značenju ‘rođak’. Zaključujemo da se naziv *bratić* niti u jednome suvremenom priručniku ne definira se kao naziv za bratova sina nego za stričeva, ujakova ili tetkina sina, tj. (prvoga) rođaka. Potvrđeno je da je značenje ovoga leksema u standardu promijenjeno, odnosno da je potpuno istisnuto prvo značenje toga oblika – ‘bratov sin bratu’ – potvrđeno u proučavanim starijim rječnicima i dijalektnoj građi, ali i drugo značenje – ‘bratov sin sestri’ – na koje upućuju savjetnici, napominjući da je u značenju ‘bratućed, brat od strica’ provincijalno. I Tanocki zaključuje da *bratić* sve više gubi izvorno značenje ‘bratov sin’ te se upotrebljava u značenju ‘stričev, ujakov ili tetkin sin’. Ekscerpiranjem dijalektne, povijesne i savjetodavne građe potvrđena je višeznačnost ovoga leksema pa se postavlja pitanje zašto u suvremenim rječnicima nije zabilježeno i značenje ‘bratov sin’.

Za bratova sina u povijesnim i suvremenim rječnicima zabilježen je i naziv *bratanac*, koji uglavnom ima dva ili više sinonima (*nećak*, *sinovac*, *stričev sin*, *bratić*, *bratućed*), ali savjetodavni priručnici upućuju na to da se *bratanac* treba zamijeniti nazivima *nećak*, *sinovac*, *bratić*; *bratov sin*. S obzirom na to da je posvjedočen u standardu, začudno je da u ekscerpiranoj dijalektološkoj građi, kao ni u korpusu hrvatskoga književnog jezika ne nalazimo potvrde ovoga naziva. S druge strane, na terenu je zabilježen i naziv *nevodo*, koji se, vjerojatno zato što je posuđenica, ne nalazi ni u povijesnim, ni u suvremenim priručnicima, s iznimkom Stullijeva rječnika u kojem se navodi *nevod* (usp. 2.5.).

Upotreba leksema *nevodo* regionalno je ograničena na područje Istre pa je donekle razumljivo da nije ušla u standard. Isto vrijedi i za leksem *neput*, zabilježen duž hrvatske obale Jadranskoga mora. Leksem *bratić* najviše se puta bilježi na sjeverozapadu Hrvatske, leksem *nećak* u Kvarneru i Hrvatskome primorju, a leksem *sinovac* nalazimo i u staroštokavskim (podravskim i posavskim) i u novoštokavskim, a i u govorima drugih narječja.

Provedena analiza potvrdila je bogatstvo naziva za rodbinu i svojtu u hrvatskome jeziku. Iako su analizirani nazivi samo za jednu rodbinsku vezu, brato-

va sina, pronađeno je desetak leksema (s brojnim fonološkim inačicama) koji su raspoređeni prema narječjima u prvome, a prema priručnicima u drugome dijelu rada, u kojemu su navedene i potvrde iz korpusa hrvatskoga književnog jezika. Ustanovljena je i arealna rasprostranjenost dijalektnih naziva (vidljiva na priloženoj karti), a usporedba narječne i leksikografske građe pokazala je da je došlo do promjena u značenjima pojedinih leksema. Buduće analize stoga bi trebale uključiti i druge nazive iz područja rodbinskih odnosa.

Literatura i vrela:

- ANDRIĆ, NIKOLA; ISO VELIKANOVIĆ 1938. *Šta je šta. Stvarni hrvatski rječnik u slikama*. Zagreb: Minerva.
- ANIĆ, VLADIMIR 2003. *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Novi Liber.
- ARJ = *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. [1881.–1976.] Zagreb: JAZU
- BANIČEVIĆ, BOŽO 2000. *Rječnik starinskih riječi u Smokvici na Korčuli*. Žrnovo: Župni ured Žrnovo.
- BARIĆ, EUGENIJA; LANA HUDEČEK i dr. 1999. *Hrvatski jezični savjetnik*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje – Pergamena – Školske novine.
- BELIĆ, ALEKSANDAR (ur.) 1959.–2001. *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika*. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik.
- BELOSTENEC, IVAN 1972. *Gazophylacium, seu latino-illyricorum onomatum aera-rium*. [Pretisak iz 1740.]. Zagreb: Liber i Mladost.
- BENVENISTE, ÉMILE 2005. *Riječi indoeuropskih institucija*. Zagreb: Disput.
- BRODNJAK, VLADIMIR 1991. *Razlikovni rječnik srpskog i hrvatskog jezika*. Zagreb: Školske novine.
- BROZOVIĆ, DALIBOR; PAVLE IVIĆ 1988. *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- BUDOVSKAJA, ELENA; PETER HOUTZAGERS 1994. Phonological characteristics of the Čakavian dialect of Kali on the Island of Ugljan. Dutch Contributions to the Eleventh International Congress of Slavists: Bratislava. *Studies in Slavic and General Linguistics*, 22, Amsterdam: RODOPI, 93–109.
- BUJAS, ŽELJKO; MILAN MOGUŠ 1981. O mogućnostima kompjutorske obrade dijalekatskih podataka. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, Zagreb, 19–22.
- CEBALO, ROKO 2005. *Razgovori na mrkenti; Stare lumbardijske riči*. Zagreb: Roko Cebalo vlast. nakl.
- ČILAŠ, ANKICA; IVANA KURTOVIĆ 2001. Četiri uha – dva trbuha (Riječ *jastuk* u hrvatskim govorima). *Zbornik Drugog slavističkog kongresa*, I, Zagreb, 371–380.

- DELLA BELLA, ARDELIO 1728. *Dizionario italiano, latino, illirico*. Venecija.
- HABDELIĆ, JURAJ 1989. *Dictionar ili reči slovenske*. [Pretisak iz 1670.]. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.
- HRASTE, MATE 1926. Crtice o bruškom dijalektu. *Južnoslavenski filolog*, VI, Beograd, 180–214.
- HRASTE, MATE 1956.–1957. Nazivi za rodbinu i svojtu. *Jezik*, 1, Zagreb, 1–4.
- Hrvatska jezična mrežna riznica: <http://riznica.ihj.hr/>.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1936. Jezik Hrvata kajkavaca, *Ljetopis JAZU*, 48, 47–88.
- IVŠIĆ, STJEPAN 1907. Šaptnovačko narječje, *Rad JAZU*, 168, 113–162.
- JAKOP, TJAŠA 2007. Besedje za bratranca in sestrično v slovenskih narečjih (po gradivu za SLA). *Jezikoslovni zapiski*, 13, 1–2, 189–194.
- JAKOVljević, IVO 2006. *Veliki rječnik šibenskih riči, nadimaka, imena, prezimena, ronzzanja, štracanja i štucigavanja*. Zagreb: POP&POP.
- JAMBREŠIĆ, ANDRIJA; FRANJO SUŠNIK 1992. *Lexicon latinum interpretatione ill-yrica, germanica et hungarica locuples*. [Pretisak iz 1742.]. Zagreb: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog instituta.
- JEDVAJ, JOSIP 1956. Bednjanski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, I, Zagreb, 279–330.
- JOJIĆ, LJILJANA; RANKO MATASOVIĆ (ur.) 2002. *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Zagreb: Novi Liber.
- JONKE, LJUDEVIĆ i dr. 1967. *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika*, I.–II., A–K, Zagreb – Novi Sad: Matica hrvatska – Matica srpska.
- JONKE, LJUDEVIĆ 1963. Rodbina i svojta. *Telegram*, IV, 190, Zagreb, 205–207.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1973. *Rječnik govora otoka Vrgade. II dio: Rječnik*. Zagreb: JAZU.
- JURIŠIĆ, BLAŽ 1992. *Nacrt hrvatske slovnice. II. Tvorba imenica u povijesnom razvoju*. Rukopis. [Pretisak iz 1948.]. Zagreb: Matica hrvatska.
- KALOGJERA, DAMIR; MIRJANA SVOBODA; MIRJANA FATTORINI; VIŠNJA SMOJVER JOSIPOVIĆ 2008. *Rječnik govora grada Korčule*. Zagreb: Novi liber.
- KAPOVIĆ, MATE 2008. Razvoj hrvatske akcentuacije. *Filologija*, 51, 1–39.
- LIPLJIN, TOMISLAV 2002. *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin: Garestin.
- LANGSTON, KEITH 2011. Tone Reversal in Kajkavian Dialects of Croatian. *Accent Matters: Papers on Balto-Slavic Accentology*, Amsterdam: RODOPI, 273–275.
- LISAC, JOSIP 2003. *Hrvatska dijalektologija I: Štokavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing.

- LISAC, JOSIP 2009. *Hrvatska dijalektologija 2: Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing.
- LONČARIĆ, MIJO 1994. Kajkavski vokalizam. *Rasprave Zavoda za hrvatski jezik*, 20, 115–135.
- LONČARIĆ, MIJO 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- LONČARIĆ, MIJO 2005. *Kajkaviana & alia*. Čakovec: Zrinski.
- LUKEŽIĆ IVA; SANJA ZUBČIĆ 2007. *Grobnički govor XX. stoljeća*. Rijeka: Katedra Čakavskog sabora Grobinščine.
- LUKEŽIĆ, IVA 1990. *Čakavski ikavsko-ekavski dijalekt*. Rijeka: Izdavački centar.
- MALNAR, SLAVKO 2008. *Rječnik govora čabarskoga kraja*. Čabar: Matica hrvatska – ogranak u Čabru.
- MARETIĆ, TOMO 1924. *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik*. Zagreb: JAZU.
- MARIČIĆ KUKLIČANIN, TOMISLAV 2000. *Rječnik govora mjesta Kukljica*. Zadar: Matica hrvatska Zadar.
- MIKALJA, JAKOV 1649. *Blago jezika slovinskoga*. Loreto.
- MLADOŠIĆ, DAVOR; MAJA MILOŠEVIĆ 2011. *Naški dubrovački rječnik*. Dubrovnik: Verbum publikum.
- MOSKOVljević, MILOŠ S. 1990. *Rečnik savremenog srpskohrvatskog književnog jezika s jezičkim savetnikom*. Beograd: Apolon.
- OŠTARIĆ, IVO 2005. *Rječnik kolanjskoga govora ili ričnik mista Kolana na toku Pagu*. Zadar: Matica hrvatska.
- PAVEŠIĆ, SLAVKO (ur.) 1971. *Jezični savjetnik s gramatikom*. Zagreb: Matica hrvatska.
- PERUŠKO, MARIJA 2010. *Rječnik medulinskoga govora*. Medulin: Društvo kulturno umjetničkoga stvaralaštva Mendula.
- SKOK, PETAR, 1971. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. I–IV, JAZU, Zagreb.
- SOKOLIĆ-KOZARIĆ, JOSIP M.; GOJKO M. SOKOLIĆ-KOZARIĆ 2003. *Rječnik čakavskog govora Novog Vinodolskog*. Rijeka – Novi Vinodolski.
- STULLI, JOAKIM 1801. *Lexicon latino-italico-illyricum*. Budim.
- ŠAMIJA, IVAN BRANKO 2004. *Rječnik imotsko-bekijskoga govora*. Zagreb: Društvo Lovrečana.
- ŠAMIJA, IVAN BRANKO; PETAR UJEVIĆ 2001. *Rječnik imotskoga govora*. Zagreb: Zavičajni klub Imočana.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 1977. Čakavština južnodalmatinskih otoka. *Čakavska rič*, 1, 5–63.
- ŠIMUNOVIĆ, PETAR 2006. *Hrvatska prezimena*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.

- ŠULEK, BOGOSLAV 1860. *Deutsch-kroatisches Wörterbuch. Njemačko-hrvatski rječnik I. i II.* Zagreb.
- ŠONJE, JURE (ur.) 2001. *Rječnik hrvatskoga jezika.* Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- TANOČKI, FRANJO 1983. *Rječnik rodbinskih naziva.* Osijek: Izdavački centar Radničkoga sveučilišta Božidar Maslarić.
- TEŽAK, STJEPKO 1981. Ozaljski govor. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 5, 203–428.
- TIKVICA, LJUBICA 2009. O hrvatskoj terminologiji srodstva. Neki aspekti obradbe u suvremenim rječnicima hrvatskoga jezika. *Hum, časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru*, 5, Mostar, 106–125.
- VIDOVIĆ, DOMAGOJ; IVANA KURTOVIĆ 2005. Neutralizacija dugoga i kratkog *a* u južnočakavskim otočnim govorima. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 31, 389–400.
- VODOPIĆ, NINA 2006. *Kunovske stare riči.* Kuna.
- VOLTIGGI, JOSIP 1803. *Ričoslovník iliričkoga, italianskoga i nimačkoga jezika.* Beč.
- VRANČIĆ, FAUST 1971. *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum Latinae, Italicae, Germanicae, Dalmaticae et Ungaricae.* [Pretisak iz 1595.]. Zagreb: Liber.

Brother's son in the Croatian language

Abstract

The paper is a detailed terminological description of vocabulary concerning family relations. It describes the terms for 'brother's son' in three components of the Croatian language: dialectological data, which is analysed, described and mapped; lexicographical data, through a diachronic consideration of grammars from the 17th century up to modern dictionaries of the Croatian standard language; and the online corpus of literary works in the Croatian language. Several terms were found: *sinovac*, *bratan*, *bratanac*, *bratanić*, *braten*, *bratić*, *nećak*, *neput*, *nevodo*. The paper presents the wealth of Croatian lexical heritage and provides a cartographic display of the areal distribution of lexemes within the Croatian linguistic area.

Ključne riječi: *bratov sin*, *rodbinsko nazivlje*, hrvatski standardni jezik, čakavsko, kajkavsko, štokavsko, Hrvatski jezični atlas, arealna distribucija, leksikografska analiza
Key words: brother's son, relatives terminology, Standard Croatian, Čakavian, Kajkavian, Štokavian, Croatian linguistic atlas, areal distribution, lexicographic analysis